

ВІДГУК

офіційного опонента – провідного наукового співробітника науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Дрозд Валентини Георгіївни на дисертаційне дослідження Тівоненка Іллі Юрійовича за темою: «Теоретичні та практичні основи формування методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність дисертаційного дослідження. У дисертації І. Ю. Тівоненка здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у розробці теоретико-прикладних засад формування методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості. Розвиток будь-якої сучасної держави пов'язаний із економічним підйомом її інститутів, стабілізацією та зростанням рівня життя населення. Ці процеси закономірно пов'язані зі збільшенням обсягів будівництва та забудовою промислового і житлового сектору. Доступність об'єктів будівництва, особливо його житлового фонду, є гарантією соціального захисту громадян. Останнім часом активно зростають темпи зведення новобудов в Україні, особливо у великих мегаполісах, що зумовлює вкладення масових інвестицій у процес будівництва об'єктів нерухомості. Проте, не завжди така діяльність є законною, а значний обіг грошових коштів нерідко привертає увагу шахраїв. Значний обсяг фінансових потоків привертає увагу й лідерів кримінальних угруповань, які намагаються перетворити усе це на злочинний бізнес. Шахрайські схеми заволодіння коштами інвесторів, призначеними для будівництва, викликають особливий резонанс, що зумовлює реакції правоохоронних органів з метою запобігання таким злочинним проявам.

Військова агресія з боку росії, розбалансованість економіки, спад виробництва та прогресуюче зростання цін призвели до значного падіння життєвого рівня. Спад виробництва та пов'язане з ним зростання безробіття зумовили стрімке зростання кількості різноманітних суспільно-небезпечних діянь. Запровадження масової приватизації та проголошення можливості отримання будь-яким громадянином України права укладати цивільно-правові угоди щодо об'єктів нерухомості, зумовило й вчинення різноманітних незаконних дій на первинному ринку нерухомості, коли об'єкт виникає внаслідок будівництва. Маючи на меті отримати право на забудову приватної

земельної ділянки, право власності на квартиру, об'єкт торгівельно-побутового призначення та інший об'єкт у новобудові, юридичні та фізичні особи активно інвестують грошові кошти, на перший погляд, в «успішні будівельні проекти», які внаслідок можуть стати «провальними». Нерідко такі наслідки є результатом впливу низки зовнішніх й внутрішніх факторів, фінансової кризи та інших форсмажорних обставин. Між тим, здебільшого це є результатом заздалегідь спланованих, умисних дій забудовників та інших несумлінних осіб, які супроводжують процес створення новобудови та виділяють земельні ділянки для їх забудови. Шляхом шахрайства такі особи не тільки заволодівають грошима вкладників, але й позбавляють їх права на об'єкти нерухомого майна.

Окрім того, особливе занепокоєння в умовах дії воєнного стану викликає тенденція до зростання кількості шахрайських дій, пов'язаних із неправомірним використанням державних програм підтримки населення у сфері забезпечення житлом, зокрема «є-Оселя», «є-Відновлення», «Власний дім», «Субсидія на оренду житла для внутрішньо переміщених осіб» тощо. Дедалі більше фіксується випадків зловживання пільговими умовами отримання житла та незаконного присвоєння компенсаційних виплат, призначених для відшкодування збитків, завданих житловому фонду внаслідок активних бойових дій. Об'єктом шахрайських посягань слугують не лише приватні майнові права на нерухомість фізичних осіб, а й майно юридичних осіб, включаючи підприємства, установи та організації різних форм власності. Спостерігається експансія шахрайських практик у різноманітні сфери суспільного життя, а також їхня постійна еволюція, що корелює з темпами науково-технічного прогресу.

Отже, складне суспільно-економічне становище України, високий рівень криміналізації населення держави створили підґрунтя для суттєвого збільшення кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. Враховуючи ситуацію, яка склалася, необхідно вказати, що одним із основних завдань, які повинна вирішувати наука у вказаному напрямі – актуалізація наукового та методичного забезпечення боротьби зі злочинністю, підвищення її результативності шляхом впровадження у діяльність оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції та органів прокуратури України найновіших і апробованих наукових досліджень, розробок та передового (вітчизняного й міжнародного) досвіду.

Різні аспекти розслідування шахрайства у сфері нерухомості свого часу було висвітлено в наукових працях Д. М. Андрєєва, К. М. Бруссо, А. В. Вавриша, О. В. Коршуна, А. П. Запотоцького, С. С. Кузьменка, Н. О. Опанасенко, Н. В. Павлової, І. М. Попової, Д. А. Птушкіна, К. О. Чередник та ін. Попри значну теоретико-практичну цінність напрацювань зазначених учених, виникає потреба в комплексному дослідженні низки проблемних аспектів, а також упровадження правоохоронними інституціями системи ефективних заходів, спрямованих на протидію шахрайським діям у сфері нерухомості, зокрема з урахуванням

специфіки запровадженого воєнного стану. Виходячи з цього, дисертаційне дослідження І. Ю. Тівоненка має як теоретичне, так і практичне значення.

Мета дослідження полягає у вирішенні конкретного наукового завдання з розроблення теоретико-праксеологічних засад методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості (стор. 3 автореф.).

Задачі дослідження. Комплексність мети та її багатоплановість обумовили необхідність вирішення таких задач:

- визначити сутність, джерела походження та зміст методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості;
- з'ясувати соціально-економічні та правові детермінанти криміналізації ринку нерухомості;
- встановити сутність, структуру й значення криміналістичної характеристики шахрайства та здійснити аналіз її структурних елементів;
- розкрити особливості організації та планування розслідування шахрайства у сфері нерухомості;
- висвітлити проблемні питання процесуального забезпечення розслідування шахрайства у сфері нерухомості;
- виокремити типові тактичні операції під час розслідування шахрайства у сфері нерухомості;
- обґрунтувати організаційно-тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) і процесуальних дій;
- схарактеризувати специфіку призначення судових експертиз у кримінальному провадженні.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються в діяльності правоохоронних органів під час розслідування шахрайства у сфері нерухомості.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні основи формування методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості.

На нашу думку, об'єктом і предмет дисертаційного дослідження сформульовано здобувачем правильно (стор. 3 автореф.).

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається методологічною основою проведеного дослідження. У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, вибір яких обумовлений специфікою об'єкта й предмета дослідження. Діалектичний метод слугував методологічною основою для аналізу юридичної природи протиправних діянь у сфері нерухомості. Для досягнення поставлених дослідницьких цілей використано широкий спектр наукових методів, серед яких особливе значення мав порівняльно-правовий метод, застосований для компаративного аналізу сфери нерухомості та відповідного нормативно-правового регулювання (підрозділ 1.1). Історико-правовий метод використано для дослідження соціально-економічних і правових детермінантів сфери нерухомості (підрозділ 1.2). На основі функціонального методу визначено ефективність проведення процесуальних дій і запропоновано напрями оптимізації слідчої практики (підрозділи 2.2, 1.2). Формально-логічні методи

застосовано як інструмент для систематизації та аналізу досліджуваних матеріалів, включаючи кримінальні провадження, нормативно-правові акти й наукові публікації (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, розділ 3). За допомогою системно-структурного методу досліджено структуру криміналістичної характеристики шахрайства у сфері нерухомості, визначено її елементи та взаємозв'язки (підрозділ 3.1). У межах дослідження застосовано соціологічні методи, зокрема анкетування працівників органів прокуратури, слідчих, оперативних та експертних підрозділів Національної поліції (розділи 1–3). Документальний і статистичний методи уможливили аналіз статистичних та емпіричних даних, релевантних предмету дослідження, а також виявлення недоліків у тактичному забезпеченні проведення СРД (розділи 1–3). На основі методу синтезу узагальнено отримані результати та сформульовано загальні висновки.

Достатній ступінь обґрунтованості та достовірності висновків підтверджується і достатньою *емпіричною базою дослідження*. Емпіричну основу дослідження становили узагальнені дані оперативної, слідчої та судової практики за період 2016–2024 років. Проаналізовано матеріали 173 кримінальних проваджень з проблематики дослідження (Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Хмельницька та Чернівецька області, м. Київ); дані офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора та МВС України за 2018–2024 рр.; зведені результати інтерв'ювання 183 працівників оперативних підрозділів і 195 слідчих НП України, 75 працівників органів прокуратури, 16 працівників Бюро економічної безпеки України та 98 працівників експертних установ МВС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у сучасній вітчизняній науці криміналістики комплексних досліджень, у якому на монографічному рівні висвітлено криміналістичну характеристику та організаційно-тактичні аспекти розслідування шахрайства у сфері нерухомості, у якому сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, що вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення для науки криміналістики, теорії кримінального процесу та правозастосовної практики.

У дисертації здобувачем комплексно опрацьовано широке коло важливих для розвитку сучасної науки положень, зроблено ряд теоретичних узагальнень та визначень, запропоновано нові підходи та авторське бачення шляхів подальшого удосконалення процесу розслідування шахрайства у сфері нерухомості.

В цілому, до найсуттєвіших зі здобутків дисертанта належать такі:

вперше:

– виявлено ключові фактори, що визначають спосіб шахрайства у сфері нерухомості та впливають на вибір місця й часу його вчинення, зокрема: наявність і розповсюдження програм із надання фінансової допомоги для відновлення житла, зруйнованого через бойові дії, або придбання житла на

пільгових умовах іпотечного кредитування – «є-Оселя», «є-Відновлення», «Власний дім», «Субсидія на оренду житла для внутрішньо переміщених осіб»; зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, які потребують термінового укладання угод із нерухомості; попит на нерухомість у регіонах України, що максимально віддалені від зони бойових дій (регіони центральної та західної частини України); збільшення кількості зниклих безвісти осіб, які є власниками нерухомості; наявність обтяжень або судових спорів щодо права власності на нерухомість, що створює сприятливі умови для незаконного заволодіння; наявність прогалин або колізій у законодавстві на період запровадженого воєнного стану; хаотичність надзвичайної ситуації, пов'язаної з воєнним станом, що ускладнює здійснення контролю за законністю укладання угод щодо нерухомості тощо;

– встановлено детермінуючий вплив чинників соціально-економічної, природної та техногенної природи, а також дії надзвичайного або воєнного стану на процес формування віктимогенних груп потерпілих, до яких віднесено: внутрішньо переміщених осіб; осіб похилого віку; осіб із недостатнім рівнем правової компетентності та психологічною вразливістю; учасників бойових дій і членів їхніх сімей; осіб, які втратили житло внаслідок збройної агресії, та ін.;

– запропоновано посилити кримінальну відповідальність за вчинення шахрайства в умовах воєнного чи надзвичайного стану шляхом виключення покарання у виді штрафу та збільшення строку позбавлення волі, виклавши п. 4 ст. 190 КК України в такій редакції: «Шахрайство, вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану, що завдало значної шкоди потерпілому, карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років»;

– визначено тактичні завдання, що постають перед правоохоронними органами під час розслідування шахрайських дій у сфері нерухомого майна в умовах запровадженого воєнного стану. На цій основі розроблено комплекс процесуальних заходів, спрямованих на їх вирішення, зокрема шляхом реалізації низки тактичних операцій;

удосконалено:

– характеристику способів учинення шахрайства у сфері нерухомості з аналізом раніше досліджених способів дій у цьому сегменті, а також з урахуванням особливостей запровадженого воєнного стану;

– систему ідентифікаційних ознак слідоутворення, що виникають під час учинення шахрайства у сфері нерухомості, яка інтегрує особливості цифрового документообігу й електронних транзакцій, та класифікацію осіб, причетних до вчинення шахрайських дій;

– рекомендації щодо розмежування цивільно-правових деліктів і кримінальних посягань на нерухоме майно громадян на початковому етапі досудового розслідування шахрайства, об'єктом якого є об'єкти нерухомості;

– науково-методичні засади організації та планування розслідування шахрайства, зокрема, розроблено новітні підходи до формування та верифікації слідчих версій, моделювання алгоритмів проведення СРД та інших процесуальних заходів з урахуванням специфіки конкретних слідчих ситуацій;

– організаційно-тактичні особливості проведення окремих процесуальних дій, включаючи обшук, огляд, тимчасовий доступ до речей і документів, допит, з метою оптимізації розслідування шахрайства у сфері нерухомості;

– положення щодо сучасних можливостей експертних досліджень під час розслідування шахрайства у сфері нерухомості, де особливого значення набувають такі експертизи: комп'ютерно-технічна, будівельно-технічна, оціночно-будівельна, почеркознавча, економічна, трасологічна тощо;

дістало подальший розвиток:

– уявлення про генезис становлення сфери нерухомості, на підставі чого визначено вплив низки чинників на процес криміналізації цього сегменту;

– розуміння структури та наукової сутності криміналістичної характеристики шахрайства у сфері нерухомості. Відповідно до її базових елементів, обґрунтовано наявність кореляційних залежностей між ними;

– дані щодо обстановки вчинення шахрайських дій у сфері нерухомого майна з урахуванням нормативно-правового регулювання правовідносин, що виникають під час встановлення, переходу та припинення права власності на нерухомість, а також просторово-часових, соціально-економічних, соціально-психологічних факторів й умов запровадженого воєнного стану.

Оцінка змісту і завершеності дисертації. Структура дисертації І. Ю. Тівоненка відповідає поставленими дисертантом перед собою завданням. Робота відповідає логіці наукового пошуку, зорієнтована на розкриття визначеної мети дисертаційного дослідження. Представлена дисертація виглядає достатньо ґрунтовним науковим дослідженням, адже в ньому вирішена низка теоретичних і практичних завдань, зокрема щодо визначення правових і організаційних засад методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості.

У *вступі* здобувачем схарактеризовано вибір теми дослідження, визначено ступінь наукової розробки проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами та темами, мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічну, теоретичну та емпіричну основу, вказано на зв'язок роботи з державними програмами, сформульовано основні теоретичні положення, що характеризують наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів, наведено дані про їх апробацію та публікації.

У *1-му розділі дисертації «Теоретичні основи формування методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості»* визначено наукові засади формування методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості, схарактеризовано соціально-економічні та правові детермінанти криміналізації ринку нерухомості, запропоновано криміналістичну характеристику як інформаційний інструментарій методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості.

Дисертант вірно примічає, що саме перехід до ринкових відносин став підґрунтям для виникнення протиправних проявів при здійсненні правочинів щодо нерухомості, адже особи, уповноважені на виконання функцій держави, відразу скористалися неупорядкованістю суспільних відносин, здійснюваних

державою за допомогою права і сприяли незаконному заволодінню об'єктами нерухомості, статус яких не достатньо визначений. Особливо кричущою проблема шахрайства у сфері нерухомості постала під час війни. Базуючись на матеріалах практики та анкетування, автор визначив фактори, що сприяють вчиненню шахрайств у зазначеній сфері.

Наголошено, що динамічні трансформації національного законодавства та реформування правоохоронної системи зумовлюють актуальність розроблення інтегрованої методики розслідування шахрайських дій у сфері нерухомого майна, яка охоплює такі структурні компоненти: криміналістична характеристика шахрайства; особливості початку кримінального провадження; організація та планування розслідування; тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД та інших процесуальних дій; застосування спеціальних знань; особливості проведення тактичних операцій; процесуальне забезпечення розслідування шахрайства у сфері нерухомості.

Доведено, що в умовах масштабних руйнувань житлового фонду, інтенсивної внутрішньої міграції населення та загальної макроекономічної нестабільності, спричинених війною, особливої актуальності набувають житлові програми в Україні, спрямовані на підтримку внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій, членів їхніх сімей та інших пільгових категорій громадян, чим нерідко зловживають шахраї.

Зазначено, що предметом шахрайських посягань у сфері нерухомості слугують як безпосередньо об'єкти нерухомого майна та майнові права на них, так і пов'язані з ними фінансові активи та юридична документація, що стає можливим унаслідок складної і нестабільної суспільно-політичної ситуації в державі, що визначає обстановку й умови їх учинення.

Вагомим здобутком є проведення ґрунтовного аналізу центрального елемента криміналістичної характеристики – способу учинення злочину. Аргументовано, що злочинці використовують повноструктурний спосіб вчинення шахрайства, тобто здійснюють дії з підготовки, вчинення і приховування злочину. У дисертації наводиться узагальнена класифікація дій щодо вчинення шахрайства, вчиненого стосовно об'єктів нерухомості, залежно від певних обставин.

Способи шахрайства у сфері нерухомості характеризуються значною варіативністю дій, спрямованих на незаконне позбавлення громадян права власності на нерухоме майно. В умовах воєнного стану способи зазнали трансформації, набувши нових виявів та адаптувавшись до специфічних обставин, серед яких найбільш поширеними є шахрайські дії, пов'язані з орендою житла для внутрішньо переміщених осіб; незаконний продаж арештованого майна; збут або здача в оренду житлових об'єктів, залишених власниками у зв'язку з військовими діями чи виїздом за кордон; відчуження житла безвісно відсутніх осіб; спекулятивна переуступка прав на недобудоване житло за завищеною вартістю; неправомірне отримання компенсацій за зруйноване житло; незаконне оформлення пільг на житло для внутрішньо переміщених осіб або учасників бойових дій; розміщення фіктивних онлайн оголошень про продаж чи оренду з метою заволодіння

грошовими коштами; шахрайські маніпуляції з родичами, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, тощо.

Сліди вчинення шахрайства у сфері нерухомості можуть мати як традиційний характер (матеріальні та ідеальні), так і мати цифрову форму.

Значну увагу приділено особі потерпілого. Потерпілими від шахрайства у сфері нерухомості найчастіше стають внутрішньо переміщені особи; особи похилого віку; особи з низьким рівнем правової обізнаності; особи, які намагаються отримати пільги (учасники бойових дій та їхні сім'ї); особи, які мають право на компенсацію за зруйноване житло та ін.

У 2-му розділі дисертації *«Процесуальне та організаційне забезпечення розслідування шахрайства у сфері нерухомості»* визначено особливості організації розслідування шахрайства у сфері нерухомості та з'ясовано проблеми процесуального забезпечення розслідування шахрайства у сфері нерухомості.

Заслуговує на увагу ґрунтовний аналіз позицій науковців та практиків відносно організації та планування розслідування та пропонування власного підходу в організації та плануванні розслідування шахрайства щодо об'єктів нерухомості.

Доведено, що зміст організації розслідування шахрайства охоплює комплекс взаємопов'язаних заходів, зокрема: аналітичну оцінку первинних даних для ініціювання початку кримінального провадження; встановлення правової кваліфікації; формулювання тактичних цілей; визначення обставин, що підлягають доказуванню; ідентифікацію поточної слідчої ситуації з визначенням необхідних процесуальних дій; розробку плану розслідування з висунуттям слідчих версій, переліком дій, визначенням строків і виконавців; налагодження міжвідомчої взаємодії з різними суб'єктами для забезпечення всебічного розслідування шахрайства.

Здійснено систематизацію типових слідчих ситуацій, які є характерними для організації розслідування шахрайства, що сприяє значному зниженню рівня абстракції та забезпечує конкретність і практичну спрямованість процесу планування СРД, НСРД та інших процесуальних дій.

Позитивом є те, що у роботі наголошується на важливості взаємодії слідчого із низкою суб'єктів як правоохоронної системи, так і з установами, підприємствами, організаціями, діяльність яких пов'язана із видачею документів для здійснення правочину та безпосереднім супроводженням угод щодо нерухомості тощо.

Проаналізовано проблемні аспекти застосування норм КПК України в провадженнях щодо шахрайства у сфері нерухомості. Розкрито організаційні та процесуальні проблеми регламентації початку досудового розслідування.

Наголошено, що під час війни найбільш складними проблемами процесуального забезпечення розслідування шахрайств є обмежений доступ до ЄРДР, специфіка фіксації процесуальних дій в умовах воєнного стану, небезпека проведення СРД на замінованих або прилеглих до бойових дій територіях, труднощі з отриманням судових ухвал, переховування злочинців на окупованих територіях, складнощі залучення захисника під час

комендантської години, неможливість залучення понятих через загрозу їхньому життю та здоров'ю.

У 3-му розділі дисертації «Тактичне забезпечення розслідування шахрайства у сфері нерухомості» розглянуто теоретичні та практичні засади побудови тактичних операцій, визначено питання організаційно-тактичного забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД та інших процесуальних заходів, а також специфіку призначення судових експертиз.

Дисертант виокремлює типові тактичні операції під час розслідування шахрайства у сфері нерухомості, а також для кожної тактичної операції розробляє комплекс взаємопов'язаних заходів, що охоплює проведення необхідних СРД, НСРД та розшукових заходів.

На підставі узагальнення практики виявлено типові тактичні помилки, що допускаються слідчими під час проведення тактичних операцій.

З'ясовано організаційно-тактичні особливості проведення окремих СРД та процесуальних дій. СРД відіграють ключову роль у кримінальному провадженні, оскільки є основним інструментом збирання та верифікації доказової бази, забезпечуючи таким чином усебічне, повне й неупереджене дослідження обставин справи та досягнення її процесуальних завдань.

Дисертант також зупиняється на питанні щодо важливості огляду вилучених документів. Він зазначає, що особливості огляду у справах щодо шахрайства у сфері обігу нерухомості полягають в тому, що під час його проведення можна отримати відомості про обставини, умови укладеного договору, осіб, які його уклали, місце та час вчинення злочину, а також можливі ознаки підробки.

Дисертант правильно наголошує на важливому значенні допиту, що є найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією для одержання інформації з особистісних джерел і проводиться у 100 % кримінальних проваджень. Виходячи з викладеного, дисертант акцентує увагу на проблемах підготовки та проведення допиту потерпілих, свідків, підозрюваних у справах щодо шахрайства у сфері нерухомості, визначає предмет допиту вказаних учасників кримінального процесу, формулює рекомендації щодо застосування найбільш доцільних тактичних прийомів допиту.

Наведено перелік тактичних завдань, які необхідно вирішити під час розслідування шахрайства. Сформовано тактичні завдання та заходи, спрямовані на встановлення всіх співучасників шахрайських дій, їх затримання, визначення їхніх конкретних ролей, виявлення корупційних зв'язків, що сприяють реалізації шахрайських схем.

Висвітлено особливості призначення судових експертиз. Розкрито наукові підходи до визначення поняття та сутності судової експертизи.

Вірним є акцент на необхідності проведення почеркознавчої та техніко-криміналістичної експертизи документів, мотивуючи це тим, що шахрайства із нерухомістю пов'язані з використанням шахраями низки документів, що використовувалися ними під час вчинення шахрайства.

Окрім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки, рекомендації, які в сукупності і забезпечують цілісність

проведеного наукового дослідження, результати якого апробовано на науково-практичних конференціях та в повній мірі відображено у авторських публікаціях.

Висновки дисертації відповідають отриманим результатам, об'єкту і предмету, завданням та меті дисертаційного дослідження. Зроблені автором наукові висновки є достовірними, аргументованими та належним чином обґрунтованими.

В цілому, загальні висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, переважно знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації і є вагомим внеском дисертанта у розвиток теорії кримінального процесу та науки криміналістики.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертації викладено в семи наукових публікаціях, серед яких чотири – статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, дві – тези доповідей у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 2022 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення» (м. Київ, 2023 р.).

Основні положення, висновки, рекомендації в повній мірі доведено дисертантом до широкої громадськості в опублікованих наукових працях та авторефераті. Викладені в авторефераті та дисертації основні положення дослідження є ідентичними.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації І. Ю. Тівоненка повністю відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Робота пройшла належну апробацію, основні її положення оприлюднено у фахових наукових публікаціях.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації можуть бути використано у законотворчій і науковій діяльності, освітньому процесі та правозастосовній діяльності.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертація виконана здобувачем самостійно, всі сформульовані положення та висновки є результатом власних досліджень автора. Використані ідеї, результати і тексти інших науковців мають посилання на відповідні джерела, що має змогу говорити про відсутність привласнення чужих ідей чи наукових результатів без оформлення належного цитування. Отже, дисертантом дотримано норми законодавства про авторське право і суміжні права, а також надано достовірну інформацію про отриманні результати та джерела інформації. *Викладене*

свідчить про відсутність порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження та зауваження щодо його змісту. Загальне позитивне враження про дисертаційне дослідження не виключає наявності окремих положень, які викликають певні дискусії та зауваження, які потребують додаткових уточнень, зокрема:

1. Дисертант у підрозділі 3.3 «Особливості призначення судових експертиз» розглядає поняття та форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. Описуючи призначення судових експертиз, автор надає їх групи і наводить завдання кожної з них. Однак, деякі з судових експертиз розкриває повністю, наводячи навіть перелік питань експерту (комп'ютерно-технічна, будівельно-технічна, почеркознавча, технічна експертиза документів), а іншим приділяє значено менше уваги (трасологічна, товарознавча). Незрозумілою є позиція автора з цього приводу.

2. Виглядає юридично некоректним використання поняття «шахрай» при визначенні типових слідчих ситуацій досудового розслідування. Фактично йдеться про визначення особливостей тієї чи іншої ситуації з урахуванням встановлення чи не встановлення особи, яка вчинила дії, які мають ознаки шахрайства. Тому більш точним, на нашу думку, було б використання поняття «підозрюваний».

3. Дисертант у вступі дисертації наголошує на деяких наукових здобутках та досягненнях з цієї проблематики, зазначаючи при цьому, що в них відображаються лише окремі сегменти сфери нерухомості. На жаль, у дисертації комплексного аналізу цих робіт не здійснено, що не дозволяє судити про стан розробленості даної проблематики, а також визначити коло невирішених питань.

4. У дисертації певна увага приділяється сутності та генезі правового регулювання відносин власності щодо нерухомості, а також розгляду проблем вчинення кримінальних правопорушень в рамках кримінально-правових аспектів, що не повною мірою узгоджується з паспортом спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Хотілось би, щоб дисертант аргументував такий підхід у структурі своєї роботи.

Втім, наведені зауваження і дискусійні положення ніяким чином не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження, а передусім характеризує складність й актуальність досліджуваної проблематики та можуть бути предметом для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації.

Автореферат за своїм змістом відповідає основним положенням дисертації та повністю відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані у роботі. Усе це дозволяє позитивно оцінити дисертаційне дослідження І. Ю. Тівоненка, відзначити його новизну, самостійність виконання, належний науковий та теоретичний рівень.

Дисертація є самостійною роботою, пройшла належну апробацію, її зміст цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності 12.00.09

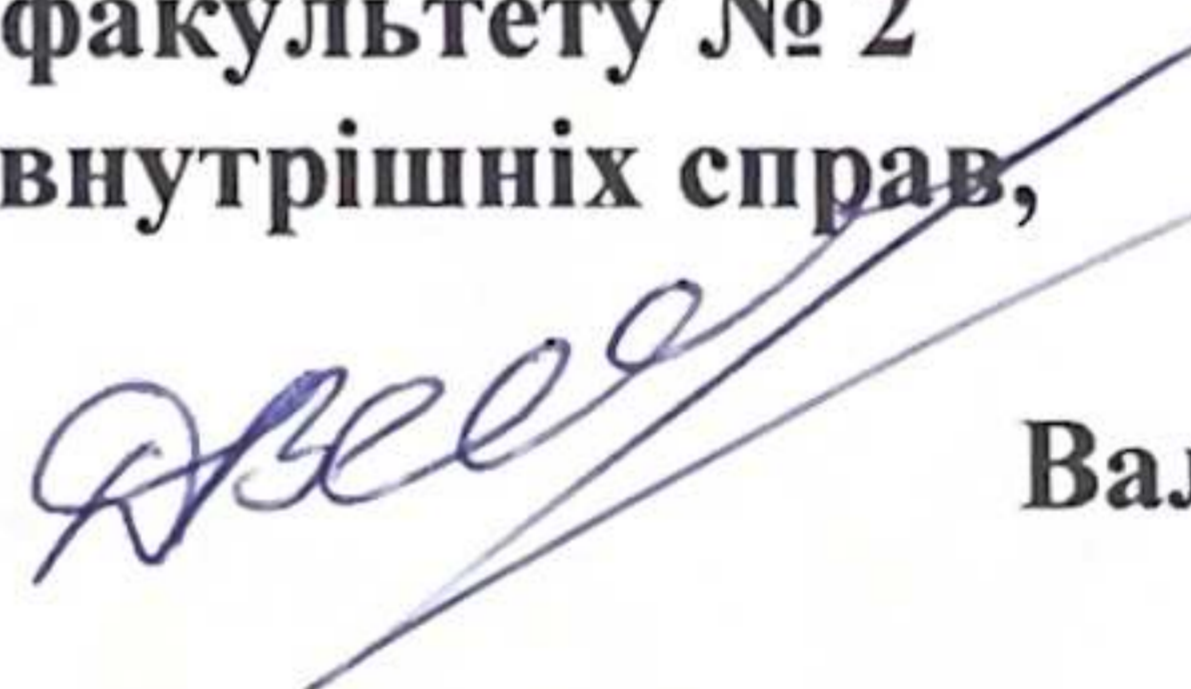
– кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Оформлення дисертації та автореферату відповідає встановленим Міністерством освіти та науки України вимогам.

Загальний висновок. Підсумовуючи, слід зазначити, що дисертаційне дослідження «*Теоретичні та практичні основи формування методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості*» є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, вирішує важливе наукове завдання, є актуальним, завершеним, таким, що має теоретичну й практичну значущість та відрізняється науковою новизною.

Результати, одержані у даній роботі, містять наукову новизну та у сукупності є основою забезпечення розв'язання конкретного наукового завдання. За сутністю й змістом дисертаційне дослідження відповідає науковій спеціальності, за якою здійснено науковий пошук, та вимогам Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування при Міністерстві освіти та науки України до кандидатських дисертацій. Робота відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, *Тівоненко Ілля Юрійович*, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Валентина ДРОЗД

Підпис В. Дрозд засвідчую:
Т.в.о. начальника
ВДСД ДонДУВС

Наталя ХОЗЛУ